

Friedrich Schleiermacher

O RELIGIJI

Govori izobraženim
med njenimi zaničevalci

Prevedel

Samo Krušič

Spremna beseda

Branko Klun

S svojim običajnim pojmovanjem religije ste me zamotili; upam, da je odpravljeno, zato me zdaj ne prekinjajte več.

S tem se religija, zato da bi stopila v posest svoje lastnine, odpoveduje vsem zahtevam po čemer koli, kar pripada onima dvema, in vrača vse, kar ji je bilo vsiljenega. Ne hlepi po tem, da bi univerzum določila in pojasnila po njegovi naravi, tako kot metafizika, ne hrepeni po tem, da bi ga iz sile svobode in človekove božanske samohotnosti /Willkür/ nadalje oblikovala in zgotavljala, tako kot morala. Njeno bistvo ni ne mišljenje ne delovanje, temveč zrenje in občutenje, zreti hoče univerzum, rada bi mu zbrano prisluškovala v njegovem lastnem samopodajanju in delovanju, želi si, da bi jo v njeni otroški trpnosti zajeli in napolnili njegovi neposredni vplivi. Tako je to, kar sestavlja njeno bistvo, obema drugima nasprotno v vsem, in tudi v vsem, kar označuje njene učinke. Prvi dve vidita v celotnem univerzumu le človeka kot središče vseh odnosov, kot pogoj vse biti in vzrok vsega postajanja; sama pa hoče v človeku, nič manj kakor v vsem drugem posamičnem in končnem, videti neskončno, njegov odtis, njegov prikaz /Darstellung/. Metafizika izhaja iz človekove končne narave in želi iz njenega najenostavnejšega pojma in iz obsega njenih moči in njene doveznosti zavestno določiti, kaj univerzum za človeka lahko je in kako ga ta nujno mora ugledati. Tudi religija celotno svoje življenje živi v naravi, vendar v neskončni naravi celote, enega in vsega; kaj v tej naravi velja vse posamično, in tako tudi človek, in kje v tej večni kvasini posamičnih oblik in bitij lahko deluje in domuje vse in tudi on, to hoče v tihi predanosti uzreti in zaslutiti v posameznem. Morala izhaja iz zavesti svobode, njeno kraljestvo želi razprostrti v neskončnost in vse narediti podvrženo le-tej; religija pa diha tam, kjer je svoboda sama zopet že postala narava, človeka zajema onkraj igre njegovih posebnih sil in

njegove osebnosti ter ga zre z gledišča, s katerega ta mora biti to, kar je, najsi to hoče ali ne.

Tako si religija svoje lastno okrožje in svoj lastni značaj zagotavlja s tem, da docela izstopa tako iz spekulacije kakor tudi iz prakse, in šele v tem, ko se postavi ob drugi dve, se to skupno polje v celoti izpolni in se človeška narava s te plati dopolni. Kaže se nam kot nujno in nepogrešljivo tretje k drugima dvema, kot njun naravni nasprotek, in mera njene častivrednosti in veličastnosti ni nič manjša od one, ki jo želite prisojati drugima dvema. Hoteti imeti spekulacijo in prakso brez religije, je drzna objestnost, predrzno sovraštvo do bogov, je nesveta nakana /Sinn/ Prometeja, ki je strahopetno ukradel tisto, kar bi lahko v mirni gotovosti zahteval in pričakoval. Človek je le ukradel občutje svoje neskončnosti in bogupodobnosti, to pa mu kot nepravična posest ne more cveteti, če se ne zaveda tudi svoje omejenosti, naključnosti celotne svoje forme, neslišnega izginevanja celotnega svojega bivanja v neizmernem. Bogovi so to hudodelstvo tudi od nekdanj kaznovali. Praksa je veččina, spekulacija je znanost, religija pa je čut in okus za neskončno. Le kako bi se prva lahko brez slednje dvignila nad običajni krog prigradnih in podedovanih form, le kako bi druga brez nje lahko bila kaj boljšega kot tog in suhoten skelet? Oziroma, le zakaj Vaša praksa, ne glede na vse njeno učinkovanje navzven in univerzumu nasproti, nazadnje dejansko vedno pozabi oblikovati človeka samega? Zato ker ste človeka zoperstavili univerzumu in ker ga ne sprejemate iz rok religije kot del zadnjega in kot nekaj svetega. Le kako ta praksa dospe do uborne enobličnosti, ki pozna le en sam ideal in tega podstavlja pod vse? Ker Vam manjka temeljnega občutenja neskončne in žive narave, katere simbola sta mnogoterost in individualnost. Vse končno obstaja le po določenosti svojih meja, ki pa jih je treba tako rekoč izrezljati iz neskončnega. Le tako je lahko le-to znotraj teh meja samo neskončno in samolastno oblikovano, sicer boste vse izgubili v enobličnosti kakega

občega pojma. Le zakaj Vam je spekulacija tako dolgo časa namesto sistema dajala slepila in namesto misli besede, zakaj ni bila nič drugega kot prazna igra z obrazci, ki so se vedno drugače povračali in ki jim nikoli ni hotelo nič ustrezati? Zato ker je manjkalo religije, ker je ni navdihovalo občutenje neskončnega in ker hrepenenje po njem in strahospoštovanje pred njim njenih pretanjenih, zračnih misli nista prinujala k trdnejši konsistentnosti, s pomočjo katere bi se ohranila pred tem silnim pritiskom. Vse mora izhajati iz zrenja, in komur manjka hrepenenje po zrenju neskončnega, ta nima nobenega preskusnega kamna – in tega seveda tudi ne potrebuje –, da bi vedel, ali je o tem mislil kaj temeljitega.

In kako bi se godilo triumfu spekulacije, popolnemu in zaokroženemu idealizmu, če mu protiteže ne bi držala religija in mu pustila slutiti neki višji realizem od tistega, kateremu se ta tako smelo in s tako s polno pravico podreja? Idealizem bi univerzum uničil v tem, ko bi se zdelo, da ga oblikuje, ponižal bi ga v golo alegorijo, v nično senčno sliko naše lastne omejenosti. Skupaj z menoj žrtvujte koder manom svetega, zavrženega Spinoze! Njega je preveval visoki svetovni duh, neskončno je bilo njegov začetek in konec, univerzum njegova edina in večna ljubezen, v sveti nedolžnosti in globoki ponižnosti se je odzrcaljal v večni svet in gledal, kako je bil tudi ta sam njegovo najprijaznejše zrcalo; bil je poln religije in poln svetega duha; zato tudi stoji tukaj, sam in nedosežen, mojster v svoji umetnosti, vendar vzvišen nad profano stroko, brez učencev in brez državljskih pravic.

Zrenje univerzuma, prosim Vas, spoprijateljite se s tem pojmom, ki je tečaj celotnega mojega govora, najsplošnejši in najvišji obrazec religije. Če izhajate iz njega, lahko najdete kateri koli kraj v njej, iz katerega se da najatančneje določiti njeno bistvo in njene meje. Vse zrenje izhaja iz vpliva uzrtega na uzirajočega, iz izvornega in neodvisnega delovanja prvega, ki ga potem drugi svoji naravi ustrezno dovezema, povzema in dojema. Če se iztoki /Aussflüsse/ luči ne bi dotaknili Vašega

organa – kar se zgodi brez kakršne koli Vaše izpeljave vsega tega –, če najmanjši delci teles ne bi mehansko ali kemično aficirali konic Vaših prstov, če Vam pritisk teže ne bi razodeval nekega odpora in meja Vaše moči, ne bi ničesar uzrli in ničesar zaznali – torej to, kar uzirate in zaznavate, ni narava stvari, temveč njihovo delovanje na Vas. To, kar o tej naravi veste ali menite, da veste, je daleč onstran okrožja zrenja.

Tako torej religija: univerzum sestoji v neprekinjeni dejavnosti in razodeva se nam sleherni trenutek. Sleherni oblika, ki jo proizvaja, sleherni bitje, kateremu glede na polnost življenja daje neko oddeljeno, posebno bivanje, sleherni pripetljaj, ki ga stresa iz svojega bogatega, vedno plodovitega okrilja, je delovanje univerzuma na nas. In tako privzemati sleherni posamezno kot del celote, vse omejeno kot podajo in prikaz neskončnega – to je religija. Kar pa želi preko tega, kar želi prodreti globlje v naravo in substanco celote, ni več religija in bo, če vendarle hoče, da ga imajo za to, neizogibno poniknilo nazaj v prazno mitologijo.

* *

Preden pa Vas vpeljem v posamičnosti teh zrenj in občutij, kar vsekakor mora biti moje prvo opravilo, namenjeno Vam, mi privoščite, da za trenutek potožim nad tem, da o obojem ne morem govoriti nič drugače kakor ločeno; s tem se bo v mojem govorjenju izgubil najtanjši duh religije in njeno najnotrišnjo skrivnost Vam bom lahko razodel le opotekavo in negotovo. Toda neka nujna refleksija oboje razloči, in le kdo bi lahko o nečem, kar spada k zavesti, sploh govoril, ne da bi najprej moral preiti skozi ta medij? Ta neizogibna ločitev se ne godi le tedaj, ko komu sporočamo kako notranje delovanje čudi, temveč tudi tedaj, ko ga naredimo za snov motrenja le v sebi samih ter ga želimo dvigniti do razločne zavesti. To dejstvo /Faktum/ se meša z izvorno zavestjo naše

dvojne dejavnosti, tiste prevladujoče, navzven delujoče, in tiste, ki zgolj zarisuje in pooblikuje in za katero se zdi, da prej služi stvarem. Že brž pri tem stiku se najenostavnejša snov razplati na dvoje nasprotnih si elementov: eni se strnejo v podobo objekta, drugi pa preniknejo do sredice našega bitja, tam vzkipijo skupaj z našimi izvornimi goni in razvijejo neko begotno občutje. Tej usodi se ne moremo izmakniti tudi pri najpristnejšem snovanju čuta za religiozno; njegovih proizvodov ne moremo zopet dvigniti na površje in jih sporočati prav nič drugače kakor v oni ločeni obliki. A nikar ne mislite – prav to je namreč ena od najnevarnejših zmot –, da smemo biti religiozna zrenja in občutja tako razločena, kakor jih moramo na žalost obravnavati tukaj, tudi izvorno, v prvem dejanju čudi. Zrenje brez občutenja ni nič in ne more imeti ne prave izvornosti ne prave moči; a tudi občutenje brez zrenja ni nič: oboje je nekaj le tedaj in zategadelj, ko je in ker je izvorno eno in nerazločeno. Oni prvi skrivnostni trenutek, ki nastopi pri sleherni čutni zaznavi, še preden se zrenje in občutje ločita, kjer se čut in njegov predmet tako rekoč prelivata drug v drugega in postaneta eno, še preden se vrneto na svoje prvotno mesto – vem, kako neopisljiv je in kako hitro preide, vendar bi želel, da bi ga Vi lahko zaustavili in ga ponovno razpoznali tudi v višji in božanski religiozni dejavnosti čudi. Ko bi ga le mogel in smel izreči, ga vsaj nakazati, ne da bi ga pri tem oskrunil! Begoten je in prosojen kot prvi poprh, ki ga rosa dahne na prebujeno cvetje, sramežljiv in nežen kot deviški poljub, svet in plodovit kot ženitovanjski objem; še več, ni kot to, on sam je vse to. Jadrno in čarodejno se kaka pojava, kaka prigoda razvije v podobo univerzuma. Brž ko se ljubljene in venomer iskani lik oblikuje, se moja duša zateče njemu naproti, ne zaobjamem ga kot kake sence, temveč kot sveto bistvo samo. Ležim na prsih neskončnega sveta: v tem trenutku sem jaz njegova duša, saj vse njegove sile in njegovo neskončno življenje čutim kot svoje lastno, v tem trenutku je ta svet moje lastno telo, saj njegove mišice in ude prevečam

tako kot svoje lastne, in njegovi najnotranjejši živci se vzgibavajo po mojem čutu in predvidenju /Ahndung/, tako kot moji. Najmanjši tresljaj in sveti objem odvéje – šele zdaj je ta zor pred menoj kot oddvojeni lik. Premerim ga in v odprti duši se odzrcalja kot podoba iz objema izvijajoče se ljubice v razprtem očesu zbujenega mladeniča, in šele zdaj se občutje prekoplje iz notranjosti in se razstre, tako kot rdečica sramu in užitka na njegovem licu. Ta moment je najvišji razcvet religije. Ko bi Vam ga mogel ustvariti, bi bil bog – naj mi sveta usoda le ne šteje v zlo, da bi moral za to razkriti še kaj več kot elevzinske misterije –, to je rojstna ura vsega živega v religiji.

Toda s tem je kot s prvo človekovo zavestjo, ki se umakne v temino izvornega in večnega stvarstva, človeku pa za seboj zapusti le tisto, kar je ustvarila. Lahko Vam ponavzročim le zrenja in občutja, ki so se iz takšnih momentov razvila. Vendar Vam bodi povedano: če te še tako popolno razumete, če ste prepričani, da jih imate v najjasnejši zavesti v sebi, toda ne znate in ne morete pokazati, da so v Vas nastala iz takšnih trenutkov in da so bila prvotno eno in neločeno, potem sebe in mene o tem ne prepričujte še naprej, saj to vendar ni tako, Vaša duša jih nikoli ni nosila, to so le podtaknjeni otroci, proizvodi drugih duš, ki ste jih posvojili s skrivnim občutkom lastne šibkosti. Tiste, ki tako hodijo naokoli in se prsijo z religijo, Vam označujem kot nesvete in daljne vsemu božanskemu življenju. Tako nekdo poseduje zrenja sveta in obrazce, ki naj bi le-ta izražali, nekdo drug pa občutja in notranja izkustva, s katerimi prva dokumentira. Prvi spleta svoje obrazce, drugi pa iz svojih izkustev tke red odrešenja, in že je tu spor, koliko pojmov in pojasnil je treba vzeti in koliko ganotij in občutkov, da bi iz tega sestavili pošteno religijo, ki ne bi bila ne hladna in ne sanjaška. Vi cepci in leniva srca! Mar ne veste, da vse to niso nič drugega kot razkrojki /Zersetzungen/ religioznega čuta, ki bi jih morala narediti Vaša lastna refleksija, in če se zdaj ne zavedate tega, da ste

imeli nekaj, kar bi ta lahko bila razstavila, od kod pa potem to imate? Spomin imate in posnetek, ne pa religije. Niste ustvarili zorov, za katere veste obrazce, temveč ste se jih na izust naučili in jih ohranili, Vaša občutja pa so mimično posneta kakor tuje grimase in prav zato so karikature.

In iz teh odmrlih, uničenih delov bi radi sestavili religijo? Sokove organskega telesa pač lahko prav dobro razdenemo na njihove tesno spete sestavine; toda vzemite te izločene elemente, zmešajte jih v kakršnem koli že razmerju, z njimi postopajte kakor hočete: boste iz tega lahko zopet naredili srčno kri? Se bo to, kar je enkrat mrtvo, spet lahko gibalo v živem telesu in se z njim poenotilo? Stvaritve žive narave ponovno vzpostaviti iz njenih ločenih sestavin – pri tem pač spodleti sleherna človeška veččina in tako Vam tudi z religijo ne bo uspelo, pa če si boste njene posamezne elemente še tako popolno naslikali in umislili od zunaj – iziti mora od znotraj. Božansko življenje je kakor ljubko bilje, katerega cvetovi se oplajajo že v zaprtem popku, sveta zrenja in občutja, ki bi jih lahko posušili in spravili, pa so lepe čašice in krone, ki se razpro brž po onem skritelem dejanju, a tudi brž odpadejo. Iz polnosti notranjega življenja pa vedno znova poganjajo nove – saj božansko bilje okoli sebe ustvarja rajsko podnebje, ki mu ne škodi nobena letna doba –, medtem ko se stare potresajo in hvaležno krasijo tla, ki zakrivajo korenine, katere so jih hranile, v ljubkem spominjanju pa še vedno dehtijo nasproti stebli, ki jih je nosilo. Iz teh brstov in kron in čašic bi Vam zdaj rad spletel sveti venec.